

УДК 332.122 (477.87):334.012.64
DOI: 10.15587/2313-8416.2015.42904

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ УМОВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ

© Л. М. Газуда, Н. Ю. Волощук

В умовах прикордоння та можливостей безпосереднього здійснення зовнішньоекономічного співробітництва з країнами-членами Євросоюзу виникає необхідність активізації розвитку пріоритетних видів економічної діяльності Закарпатської області. В статті розглянуто передумови та специфічні особливості розвитку малого підприємництва регіону. Проведено багатofакторний кореляційно-регресійний аналіз умов регіонального розвитку малого бізнесу за основними індикаторами, зокрема обсягу реалізації продукції, валового регіонального продукту, чисельності економічно активного населення, капітальних інвестицій, обсягів експорту й імпорту

Ключові слова: прикордонність, розташування, зовнішньоекономічне співробітництво, види економічної діяльності, мале підприємництво, умови та особливості розвитку

In terms of border-zone and capabilities of direct implementation of foreign economic cooperation with the Member States of the European Union is necessary to intensify the development of priority economic activities in Zakarpattia region. Background and specific characteristics of small business development in the region are considered in the article. It is conducted the multivariate correlation and regression analysis of conditions of regional small business development for the main indicators, including the volume of sales, the gross regional product, the economically active population, capital investment, exports and imports

Keywords: border location, foreign economic cooperation, economic activities, small business, conditions and characteristics of development

1. Вступ

Актуалізація інтеграційних процесів, передусім прикордонних територій спонукає до пошуку формування перспективних моделей співробітництва у всіх сферах і видах економічної діяльності економічної системи регіону з метою вирішення проблемних питань життєзабезпечення по обидва боки кордону. Прикордонність територій зумовлює їх переваги у можливості розширення співпраці, формуванні зовнішньоекономічних зв'язків між суб'єктами господарювання у пріоритетних видах діяльності регіону. Суттєвий вплив на підвищення рівня зовнішньоекономічного співробітництва справляють регіональні передумови і специфічні особливості функціонування окремо взятої сфери розвитку.

2. Постановка проблеми

Мале підприємництво є важливою складовою ринкової економіки і має безпосередній вплив на розвиток продуктивних сил регіону. Однак, не зважаючи на важливу роль, яку відіграють суб'єкти господарювання сфери малого бізнесу у формуванні ринкового середовища, потенціал їх розвитку на даний час недостатньо реалізований на рівні регіону. Сучасний незадовільний стан малого підприємництва у Закарпатській області пояснюється рядом факторів, як регіонального так і загальнодержавного рівня. У

зв'язку з цим, пошук шляхів щодо підвищення ефективності малого підприємництва в регіоні передбачає ретельне дослідження всіх можливостей та загроз, що стримують їх розвиток.

3. Огляд літератури

Проблеми впливу різноманітних факторів на розвиток підприємництва на макrorівні досліджувалися такими вітчизняними науковцями як: З. Варналій [2], Л. Воротіна [2], В. Збарський [3], І. Комарницький [4], О. Красота [5], М. Крупка [6], М. Лендел [7] Ю. Лупенко, М. Малік [8] та інші. Зокрема, ними було запропоновано різноманітні підходи до класифікації факторів, що негативно впливають на розвиток підприємств малого бізнесу.

Досліджуючи стан та тенденції розвитку малого підприємництва в Україні, М. Крупка зазначає, що деструктивними факторами підприємницької діяльності є криза неплатежів та слабка конкурентоспроможність національних товарів в умовах наростання імпорту [6]. Ми погоджуємося з його думкою, оскільки проведений аналіз динаміки підприємництва в Закарпатській області засвідчує різке зростання та накопичення дебіторської заборгованості. Крім того, близькість кордонів зумовлює високу конкуренцію між місцевими підприємцями та аналогічними організаціями в країнах ЄС.

3. Варналій серед головних причин гальмування виділяє [1]: відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва; важкий тягар оподаткування; низькі темпи та перекося в реформуванні власності; відсутність належного нормативно-правового забезпечення; обмеженість та повна відсутність матеріально-фінансових ресурсів; недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення, недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності; інфляція, циклічні коливання, зміна кон'юнктури ринку, затримка платежів; негативна динаміка основних макроекономічних показників.

4. Аналіз факторів впливу на розвиток підприємств малого бізнесу в Закарпатському регіоні

Прикордонність розташування Закарпатської області обумовлює можливість здійснення зовнішньоекономічної співпраці, оскільки знаходиться на крайньому заході України і межує з чотирма країнами-членами Євросоюзу, зокрема Польщею суміжність кордонів становить 33,4 км, Словаччиною – 98,5 км, Угорщиною – 130,0 км та Румунією – 205,4 км. В області є 19 пунктів перетину кордону сусідніх держав. Унікальність геостратегічного розташування регіону на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє поглибленню міждержавного співробітництва [9]. Транспортна доступність стимулює до спільного підприємництва, формує інвестиційний клімат в регіоні залучаючи кошти іноземних інвесторів. За останні роки надходження прямих іноземних інвестицій в економіку області поступово зростає. Якщо у 2011 р. їх кількість становила 364,4 млн. дол. США, то у 2013 р. – 447,4 млн. дол. США, що в 1,2 рази вище. Найбільша кількість інвестицій (станом на 1.01.2014 р.) припадала на промисловість, зокрема переробну (секція С) – 74,6 %. Незначною є частка прямих іноземних інвестицій у видах економічної діяльності, де переважають суб'єкти господарювання сфери малого підприємництва, зокрема у секції G – Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів вона становить 6,1 % та секції I – Тимчасове розміщення й організація харчування – 4,3 %.

Нині однією з найбільш проблем малого підприємництва є його фінансове забезпечення. Крім того, вагомими дестимулюючими чинниками виступають: недосконалість чинного законодавства; доступ до приміщень, устаткування, дефіцит інформації і нестача кваліфікованого персоналу. У зв'язку з цим нестача коштів та обґрунтованих розрахунків щодо організації діяльності призводить до краху багатьох малих підприємств. Тому одним з головних завдань у процесі забезпечення підвищення ефективності розвитку малих підприємств України на сучасному етапі повинно бути суттєве "вдосконалення управління фінансовими ресурсами, у тому числі їхньою структурою" [10].

Вагомий вплив на розвиток підприємництва здійснюють також регіональні фактори, які відобра-

жають загальні умови розвитку окремих видів підприємницької діяльності і відображають рівень підтримки малого бізнесу місцевими органами влади, доступність фінансових, трудових та матеріальних ресурсів, загальні умови ведення бізнесу в регіоні, обсяги споживчих ринків та їх сегментів, рівень розвитку інфраструктури тощо. Дослідження регіональних чинників має на меті визначити переваги та недоліки ведення малого бізнесу на окремих територіях та розробки пропозицій до місцевих органів влади щодо пом'якшення можливих факторів і створення сприятливого інституційного, інвестиційного та ринкового середовища.

Одним із основних індикаторів розвитку малого підприємництва є обсяги реалізації продукції. Вагомими факторами, які впливають на цей показник є також ВВП регіону, чисельність населення, що виступає одночасно як постачальник трудових ресурсів, так і впливає на обсяги споживчого ринку, обсяги іноземних інвестицій, які впливають на рівень ділової активності в регіоні а також зовнішньоекономічна активність підприємницьких структур. З метою визначення рівня та напряму впливу наведених факторів на рівень розвитку малого бізнесу в Закарпатті проведемо багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз [11, с. 430]. Вихідні дані для побудови моделі наведено в табл. 1.

Комплексну взаємодію досліджуваних факторів ($X_1, X_2, \dots, X_n$) з результативним показником (Y_x) можна описати рівнянням лінійної багатофакторної регресії виду:

$$Y_x = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n \quad (1)$$

Для визначення рівняння регресії, нами було використано пакет прикладних програм MS Office Excel – 2007. У результаті, отримано рівняння виду:

$$Y = -3349675 - 19,72x_1 + 5815,3x_2 + 83x_3 + 540x_4 - 64,3x_5 \quad (2)$$

З рівняння видно, що показник a_0 має від'ємне значення (-3349675) і показує, яким би було значення результативної ознаки за нульового впливу факторних ознак. Тобто, без участі у валовому регіональному продукті, капітального інвестування, наявності економічно активного населення та зовнішньоекономічної діяльності, виробництво і реалізація продукції та послуг підприємств малого бізнесу була б неможливою.

Отримана величина коефіцієнта множинної кореляції R (0,90) характеризує наявність у моделі високої взаємозалежності факторів. Значення коефіцієнта детермінації R -квадрата (0,82), свідчить про те, що лінійна модель пояснює 82 % варіації, що означає правильність вибору факторів. Тобто, лише 18 % досліджуваного явища пояснюється впливом інших факторів, які не включено у регресійну модель.

Для перевірки істотності зв'язку отриманої моделі, використано критерій Фішера. У результаті розрахунків, отримане розрахункове значення $F_{розр}$ 4,18 більше за табличне значення F табл. 1 (3,68)

критерію Фішера що свідчить про пряму залежність між факторною та результативними ознаками та ви-

соку наближеність регресійної залежності до лінійного рівняння.

Таблиця 1

Фактори розвитку підприємств малого бізнесу в Закарпатській області*

Показники	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) у діючих цінах відповідних років, тис. грн.	Валовий регіональний продукт ВРП, млн., грн.	Чисельність економічно активного населення, тис. чол.	Капітальні інвестиції, млн. грн.	Обсяги експорту, млн. дол. США	Обсяги імпорту, млн. дол. США
Позначення	У	X1	X2	X3	X4	X5
2003	89519,7	4998	592,9	1180,0	414,5	453,3
2004	100588,5	5297	586,0	1340,2	605,4	614,4
2005	118883,4	6700	592,3	1381,3	552,3	686,4
2006	6380,0	8185	584,6	2335,1	676,8	951,7
2007	148816,4	10508	584,6	3035,8	1148,0	1552,5
2008	10896,3	13208	590,0	3777,2	1220,6	1866,1
2009	9444,8	12542	582,6	2429,3	935,0	952,9
2010	11521,9	15299	582,2	3351,5	1156,6	1348,6
2011	10501,3	18054	577,9	3051,9	1397,6	1997,9
2012	7330,3	21404	581,4	2736,1	1385,3	2009,1
2013	7469,7	20505	586,8	2645,8	1300,0	2062,5
середнє значення	47395,66	12427,27	585,5727	2478,564	981,1	1317,764

*Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Закарпатській області

5. Апробація результатів дослідження

З метою визначення рівня та напряму впливу факторів на рівень розвитку малого бізнесу в Закарпатті проведено багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз на базі основних індикаторів, зокрема обсягу реалізації продукції, валового регіонального продукту, чисельності економічно активного населення, капітальних інвестицій, обсягів експорту й імпорту. Комплексну

взаємодію відмічених чинників ($X_1, X_2, \dots, X_n$) з результативним показником (Y_x) описано рівнянням лінійної багатофакторної регресії виду:

$$Y_x = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n. \quad (3)$$

Розрахунок коефіцієнтів еластичності для основних факторних ознак наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Обчислення коефіцієнтів еластичності обсягів продаж підприємств малого бізнесу під впливом основних факторних ознак, %

Показники	Позначення	Розрахунок коефіцієнта еластичності
1. Валовий регіональний продукт ВРП, тис. грн.	X1	$19,72 \frac{12427,27}{47395,66} = 5,17$
2. Чисельність економічно активного населення, тис.чол.	X2	$5815,3 \frac{585,572}{47395,66} = 71,84$
3. Капітальні інвестиції, млн.грн.	X3	$83 \frac{24,78}{47395,66} = 4,34$
4. Обсяги експорту, млн. дол. США	X4	$540 \frac{981,1}{47395,66} = 11,18$
5. Обсяги імпорту, млн. дол. США	X5	$64,3 \frac{1317,764}{47395,66} = 1,79$

Отримане рівняння регресії дало можливість інтерпретувати вплив основних факторів на рівень розвитку підприємств малого бізнесу в Закарпатті, а саме:

1. При збільшенні обсягів валового регіонального продукту на 1 млн. грн., обсяги реалізації продукції малих підприємств знижуються на 19,72 тис. грн. (5,7 %). Обернена залежність вказує на

те, що значну частку валового регіонального продукту в Закарпатті створюють підприємства середнього та великого бізнесу. Зі збільшенням обсягів їх діяльності знижується можливість для конкуренції на основних ринках, де діють малі підприємства.

2. Вагомий вплив на розвиток малого підприємництва в регіоні справляє чисельність економічно

активного населення. Зокрема, при збільшенні кількості осіб на 1000, обсяги реалізації продукції підприємствами малого бізнесу збільшуються на 5815,3 тис. грн. (на 71,84 %). Така залежність є природною, оскільки частина економічно активного населення приймає участь у бізнес-діяльності, а також є основним споживчим сегментом для розвитку малого підприємництва.

3. Розвиток малого підприємництва також залежить від капітальних інвестицій в економіку області, проте ця залежність є нижчою від інших факторів. Зокрема, при збільшенні обсягів капітальних інвестицій на 1 %, обсяги реалізації підприємств малого бізнесу збільшуються на 4,34 %. Це пояснюється тим, що підприємства малого бізнесу здійснюють менші обсяги капітальних вкладень, ніж великі та середні підприємства і переважно використовують більш "мобільні" виробничі ресурси.

Разом з тим, у динаміці спостерігається збільшення обсягу валових капітальних інвестицій підприємств малого бізнесу, який за період з 2000 р. зріс майже в 2 рази. Найбільші інвестиційні вкладення підприємства малого бізнесу здійснили в 2012 р. (1289632,1 тис. грн.), що пов'язано з активізацією будівельної діяльності та проведення капітальних ремонтів, а також певними позитивними очікуваннями у зв'язку із наближенням підписання угоди про асоціацію з ЄС. У структурі капітальних інвестицій переважають вкладення у будівництво та придбання основних засобів.

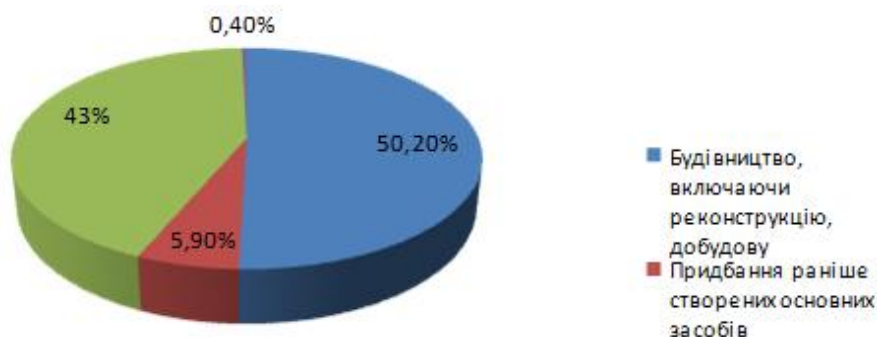

Рис. 1. Структура валових інвестицій підприємств малого бізнесу Закарпаття у 2013 р. *Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Закарпатській області

На рис. 1 наведено структуру валових інвестицій підприємств малого бізнесу Закарпаття у 2013 р.

Традиційно, вагомий вплив на розвиток малого бізнесу на Закарпатті здійснює зовнішньоекономічна активність. Відповідно до отриманого рівняння регресії, збільшення обсягів експорту на 1 млн. дол. США призводить до збільшення обсягів реалізації продукції підприємствами малого бізнесу на 540 тис. грн. Використовуючи отримані коефіцієнти еластичності, можна стверджувати, що збільшення обсягів експорту на 1 % призводить до підвищення обсягів реалізації товарів і послуг малих підприємств на 11,18 %. Це пов'язано передусім тим, що валютні надходження від експорту продукції підвищують рівень ділової активності в регіоні. У деяких випад-

ках підприємства малого бізнесу є також експортерами продукції та послуг. Менш інтенсивний, проте негативний вплив здійснює імпорт товарів і послуг. Зокрема, зі збільшення обсягів імпорту, обсяги реалізації підприємствами малого бізнесу зменшуються на 64,3 тис. грн. (-1,79 %). Близькість кордонів створює одночасно додаткові можливості для розвитку підприємницької діяльності і перешкоди у формі надходження конкурентоспроможних товарів і послуг з країн – ЄС.

Закарпаття, як прикордонний регіон, що входить до складу Карпатського євро регіону, має специфічні особливості щодо перспектив та загроз підприємницької діяльності та розвитку малого бізнесу. Згідно з результатами аналітичного дослідження, проведеного національним інститутом стратегічних досліджень при президентові України, диспропорції розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва західних регіонів України та регіонів країн ЄС у межах Карпатського євро регіону проявляються у наступному [12]:

– Істотна асиметрія параметрів зовнішньоекономічної діяльності в економічному співробітництві, що проявляється, передусім, у негативному сальдо зовнішньої торгівлі товарами, низькій інвестиційній активності, неефективній структурі експорту українських регіонів. У свою чергу, це знижує якісний рівень реалізації економічного потенціалу українських регіонів та створює низку проблем, пов'язаних з ефективністю використання наявних виробничих ресурсів і людського капіталу.

– Сировинна орієнтація зовнішньої торгівлі західних регіонів України, що не дозволяє ефективно вирішувати проблеми економічного характеру, які виникають у сфері регіонального розвитку та впливають на реалізацію євроінтеграційної стратегії України.

– Низька інвестиційна активність іноземних підприємств на українському ринку, а вітчизняних інвесторів – у сусідніх країнах, що не дозволяє використовувати міжрегіональне співробітництво у якості дієвого інструменту з реалізації синергетичного потенціалу співпраці у межах Карпатського євро регіону, що ґрунтується на спільному використанні гео економічного потенціалу територій, які входять до його складу; залученні в Україну через сусідні країни сучасних виробничих, управлінських технологій і стандартів ведення бізнесу, а також використанні інтелектуального, кадрового та просторового ресурсу, наявного в українських регіонах.

– Низька наукомісткість транскордонних і міжрегіональних програм і проєктів, що реалізуються у Карпатському євро регіоні, їх переважна спрямованість на неприбуткові види діяльності. Це знижує рівень значущості міжрегіонального і транскордонного співробітництва як засобу посилення конкурен-

тоспроможності регіонів у системі взаємовідносин у межах Карпатського єврорегіону.

– Асиметрія потоків трудової міграції, що позначається на демографічній ситуації, динаміці ринку праці, соціально-економічному розвитку, добробуті громадян, показниках бідності та соціального розширення. Транскордонний рух трудових мігрантів зумовлювався, в основному, зупинкою роботи підприємств, зростаючим безробіттям, багатомісячними затримками з виплат заробітної плати, а також суттєвою різницею у її розмірах. Ці чинники стимулювання трудової міграції із західних областей України до сусідніх країн, одночасно, є підтвердженням низької конкурентоспроможності українських західних регіонів.

– У Карпатському єврорегіоні, зокрема на Закарпатті спостерігається значна територіальна диференціація розмірів заробітної плати. Так, у 2012 р. у словацькій частині єврорегіону (регіон Виходне Словенско) середньомісячна заробітна плата становила 733 євро, в у польській (Подкарпатське воєводство) – 689 євро, в угорській (Північний регіон та регіон Північний Великий Альфельд) – 583–616 євро, в румунській (Північно-західний, Центральний та Північно-східний регіони) – 377–401 євро, а в українській (Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області) – всього лише 168–184 євро. У 2014–2015 рр. процеси диференціації лише посилювалися у зв'язку з девальвацією національної валюти. Так, середній рівень заробітної плати в західному регіоні становить близько 60–70 євро.

– Висока залежність економіки регіону від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках та стабільності їх розвитку, також низький рівень організації транскордонної торгівлі, зокрема поширеність і контрабандної і "човникової" торгівлі, високий рівень тінізації що призводить до зростання рівня тіньового сектора економіки загалом; реалізація контрабандних товарів неналежної якості; погіршення іміджу України як транзитної держави та ускладнення процесу інтеграції України у ЄС.

Нерозвинена транспортна та прикордонна інфраструктура, невідповідність стандартів та якості обслуговування прикордонного руху та експортно-імпорتنних операцій в Україні порівняно із стандартами ЄС. Зокрема, згідно з рейтингом сприяння торгівлі, складеного Світовим економічним форумом, у 2012 р. Україна посіла 86 місце. Індекс сприяння торгівлі в рамках "управління кордонами", згідно з яким визначається ефективність митного огляду та обслуговування експортно-імпорتنних операцій, у 2012 р. становив 2,8, тобто Україна займала 116 позицію у рейтингу за цією складовою. Водночас, Угорщина зайняла – 35 місце, Польща – 38, Румунія – 57, Словаччина – 49 місце [13]. Крім цього, низьким є рівень інноваційної діяльності підприємств, зокрема малого бізнесу.

6. Висновки

Перехід до нової якості регіонального розвитку неможливий без забезпечення партнерства між державою, бізнесом та громадськістю. Така співпраця посідає провідне місце серед механізмів, що дозволяють ефективно вирішити проблему обмеже-

ності ресурсів місцевого розвитку в процесі підприємницької діяльності шляхом об'єднання зусиль, потенціалів та узгодження інтересів. Випереджаючий розвиток малого та середнього підприємництва на регіональному зрізі є одним з найбільш продуктивних засобів вирішення низки економічних та соціальних проблем розвитку громад і територій.

В Україні вже створено рамкові умови для повноцінного розвитку малого підприємництва. Однак, як засвідчують дослідження, на сучасному етапі функціонування суб'єктів малого підприємництва не роблять помітного впливу на економічну ситуацію в регіоні. До того ж, нині підприємство розвивається стихійно і безсистемно. Не продумана оптимізація його структури та збільшення економічної значимості. Розвиток малого підприємництва на місцях гальмується низкою проблем, зокрема конфліктів між владними колами та підприємцями. За останній період несприятлива політична ситуація в Україні також спричинює деактивізацію як підприємництва, так і інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних та іноземних суб'єктів.

Економічна політика місцевої влади і управлінських структур орієнтована переважно на великий та середній бізнес, проте не враховує потенціалу малого підприємництва. Постає завдання інтеграції малого та середнього підприємництва у національну та регіональну економічні системи.

Моніторинг і оцінка фінансового стану діяльності малих форм господарювання області засвідчує необхідність удосконалення їх структури, розробки і реалізації територіальних цільових комплексних програм стратегічного управління підприємствами, що сприятиме підвищенню ефективності господарювання і соціально-економічного розвитку регіону.

В умовах сучасної кризової економіки, вирішення проблемних питань діяльності підприємницьких структур потребує розробки і впровадження системи державного регулювання розвитку підприємництва. Важливими складовими такої концепції є застосування регуляторної політики, детінізація економіки, забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності, становлення цивілізованих відносин між бізнесом і владою.

З метою подальшої активізації малого підприємництва потребує уваги проведення моніторингу реалізації Регіональної програми підтримки розвитку малого бізнесу, вирішення пріоритетних проблем вирівнювання територіальних, районних і галузевих диспропорцій такого розвитку, підвищення якості нормативно-правового забезпечення цього процесу.

Література

1. Варналій, З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практик 4-те вид [Текст] / З. С. Варналій. – К.: Т-во „Знання”, 2008. – 302 с.
2. Воротіна, Л. І. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання [Текст] / Л. І. Воротіна, В. С. Воротін, Л. А. Мартишок, Т. В. Черняк. – К.: Видавництво Європейського університету, 2002. – 307 с.
3. Збарський, В. К. Методологічні підходи щодо понятійного апарату "малі форми господарювання" [Текст] / В. К. Збарський // Агроінком. – 2005. – № 3-4. – С. 56–62.

4. Комарницький, І. М. Регіональна політика організаційно-економічної підтримки малих підприємств [Текст]: монографія / І. М. Комарницький. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. – 236 с.

5. Красота, О. В. Мале підприємництво: економічна сутність та роль у подоланні кризи [Текст] / О. В. Красота // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 7. – С. 37–40.

6. Крупка, М. І. Фінансово-економічні аспекти розвитку малого підприємництва в Україні [Текст] / М. І. Крупка // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 72–81.

7. Лендел, М. А. Процес становлення малого підприємництва в Україні та на Закарпатті [Текст] / М. А. Лендел, І. М. Щіпанський, Б. І. Дяченко // Науковий вісник УжНУ. Серія "Економіка". – 2003. – № 14. – С. 28–35.

8. Малік, М. Й. Підприємництво в аграрній сфері економіки [Текст] / М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, Л. В. Романова та ін.; за ред. П. Т. Саблука, М. Й. Маліка. – К.: ІАЕ, 1998. – 514 с.

9. Статистичний щорічник Закарпаття за 2013 рік. Головне управління статистики у Закарпатській області [Текст] / за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2014. – 511 с.

10. Швець, В. Я. Малий бізнес: інвестиційні важелі розвитку, проблеми та перспективи [Текст] / В. Я. Швець // Вісник економічної науки України. – 2003. – № 1. – С. 105–112.

11. Економіко-математичне моделювання [Текст]: навч. пос. / за ред. О. Т. Івашука. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.

12. Пріоритети посилення конкурентоспроможності західних регіонів України в межах Карпатського євро-регіону [Електронний варіант] / Аналітична записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1282/>

13. The Global Enabling Trade Report 2012. World Economic Forum [Electronic resource] / Available at: http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf

References

1. Varnalij, Z. S. (2008). Male pidpryjemnyctvo: osnovy teorii i praktykyzh. 4th edition. Kiev: T-vo „Znannja”, 302.

2. Vorotina, L. I., Vorotin, V. Je., Martyshok, L. A., Chernjak, T. V. (2002). Malyy biznes ta pidpryjemnyctvo v rynkovykh umovah gospodarjuvannja. Kiev: Vydavnyctvo Jevropejs'kogo universytetu, 307.

3. Zbars'kyj, V. K. (2005). Metodologichni pidhody shhodo ponjatijnogo aparatu "mali formy gospodarjuvannja". Agroikom, 3-4, 56–62.

4. Komarnyc'kyj, I. M. (2003). Regional'na polityka organizacijno-ekonomichnoi' pidtrymky malyh pidpryjemstv. L'viv: Instytut regional'nyh doslidzhen' NAN Ukrainy, 236.

5. Krasota, O. V. (2010). Male pidpryjemnyctvo: ekonomichna sutnist' ta rol' u podolanni kryzy. Visnyk KNU im. T. Shevchenka, 7, 37–40.

6. Krupka, M. I. (2008). Finansovo-ekonomichni aspekty rozvytku malogo pidpryjemnyctva v Ukraini. Finansy Ukrainy, 5, 72–81.

7. Lendjel, M. A., Shhipans'kyj, I. M., Djachenko, B. I. (2003). Proces stanovlennja malogo pidpryjemnyctva v Ukraini ta na Zakarpatti. Naukovyj visnyk UzhNU. Serija "Ekonomika", 14, 28–35.

8. Malik, M. J., Lupenko, Ju. O., Romanova, L. V. et al.; Sabluk, P. T., Malik, M. J. (Eds.) (1998). Pidpryjemnyctvo v agrarnij sferi ekonomiky. Kiev: ІАЕ, 514.

9. Grynyk, G. D. (Ed.) (2014). Statystychnyj shhorichnyk Zakarpattja za 2013 rik. Golovne upravlinnja statystyky u Zakarpats'kij oblasti. Uzhgorod, 511.

10. Shvec', V. Ja. (2003). Malyy biznes: investycijni vazheli rozvytku, problemy ta perspektyvy. Visnyk ekonomichnoi' nauky Ukrainy, 1, 105–112.

11. Ivashhuka, O. T. (2008). Ekonomiko-matematyczne modeljuvannja. Ternopil': TNEU «Ekonomichna dumka», 704.

12. Priorytety posylennja konkurentospromozhnosti zahidnyh regioniv Ukrainy v mezhah Karpats'kogo jevroregionu. Analitychna zapyska. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1282/>

13. The Global Enabling Trade Report 2012. World Economic Forum. Available at: http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf

Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор, член-кореспондент НААН України Лендел М. А.

Дата надходження рукопису 22.04.2015

Газуда Леся Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємства, ДВНЗ "Ужгородський національний університет", вул. Університетська, 14, м. Ужгород, Україна, 88000
E-mail: lesyagazuda@gmail.com

Волощук Надія Юрївна, старший викладач кафедри обліку і аудиту та фінансів, Карпатський інститут підприємництва ВНЗ Університету "Україна", вул. Перемоги, 86, с. Сторожниця, Ужгородський район, Україна, 89421